

УДК 159.9:376

DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2025.2.35>

Ірина Вікторівна Кущенко,

*кандидат психологічних наук, доцент,
Відкритий міжнародний університет
розвитку людини «Україна» (м. Київ),
кафедра психології, соціальної роботи та педагогіки (завідувач);*

 <https://orcid.org/0009-0003-2215-6006>,
e-mail: imasljanikova@ukr.net;

Ольга Леонідівна Мацюк,

*магістр психології,
Відкритий міжнародний університет
розвитку людини «Україна» (м. Київ),
відділ виховної роботи (начальник);*

 <https://orcid.org/0000-0003-0883-9073>,
e-mail: Olga23071999@ukr.net

АДАПТАЦІЯ НАВЧАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН «ЗАГАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ» ТА «ПРАКТИКУМ З ПСИХОЛОГІЇ» ДЛЯ СТУДЕНТІВ З ІНВАЛІДНІСТЮ НА ПРИКЛАДІ УНІВЕРСИТЕТУ «УКРАЇНА»

Розглянуто питання адаптації навчальних дисциплін «Загальна психологія» та «Практикум з психології» для студентів з інвалідністю на прикладі Університету «Україна». Проаналізовано основні труднощі, з якими стикаються студенти з інвалідністю та викладачі під час навчання, та визначено ефективні методи їх подолання. Особливу увагу приділено використанню мультимедійних засобів, адаптації навчальних матеріалів та індивідуалізації підходів до викладання. Наведено результати анкетування студентів першого курсу спеціальності «Психологія» та викладачів, залучених до викладання, яке дало змогу оцінити рівень задоволеності існуючими адаптаційними заходами. Визначено перспективи вдосконалення навчального процесу для забезпечення доступності й ефективності вищої освіти для студентів з інвалідністю.

Ключові слова: інклюзивна освіта, адаптація навчальних дисциплін «Загальна психологія» та «Практикум з психології», студенти з інвалідністю, Університет «Україна».

Оригінальна стаття

Постановка проблеми

Серед провідних завдань сучасної системи вищої освіти є гарантування рівних можливостей навчання для всіх здобувачів, зокрема студентів з інвалідністю. Однак на практиці їхня повна інтеграція у навчальний процес стикається з низкою перешкод [1]. Це особливо відчутно під час адаптації курсів, що потребують активної взаємодії,

глибокого аналізу психологічних явищ і використання практичних методик, таких як «Загальна психологія» та «Практикум з психології».

Однією з ключових проблем інклюзивної вищої освіти є обмежена доступність навчальних матеріалів для здобувачів освіти з різними формами порушень здоров'я (зору, слуху, опорно-рухового апарату тощо), відсутність адаптованих методичних підходів до викладання, а також недостатній рівень підготовки викладачів до роботи в інклюзивному освітньому середовищі. Усе це підсилює потребу в розробленні й реалізації ефективних стратегій адаптації навчальних дисциплін, що сприятиме формуванню безбар'єрного освітнього простору, забезпеченню академічної успішності та повноцінній соціалізації студентів з інвалідністю [2].

Актуальність дослідження зумовлена потребою вдосконалення освітнього процесу в умовах інклюзивного навчання та формування адаптованих навчальних програм, що відповідатимуть як академічним стандартам, так і особливим освітнім потребам студентів з інвалідністю.

Стан дослідження проблеми

Проблема адаптації навчальних дисциплін для студентів з інвалідністю є предметом активних наукових досліджень у сфері інклюзивної освіти. В Україні цей напрям розвивається відповідно до міжнародних стандартів, таких як Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю, що передбачає рівний доступ до освіти для всіх громадян¹.

Вітчизняні науковці, зокрема І. Є. Котелянець, А. М. Шипіцька, О. В. Топузов, досліджують методи адаптації освітнього середовища для студентів з особливими освітніми потребами. У їхніх роботах висвітлено питання інклюзивного навчання, необхідності розробки спеціальних методик викладання та використання адаптованих технологій у навчальному процесі. В. В. Ткачук та Ю. В. Ткачук працюють над розробкою теоретичних і методичних засад проєкування й використання освітніх порталів для студентів з особливими освітніми потребами. Їхні дослідження спрямовані на інтеграцію адаптаційних засобів інформаційно-комунікаційних технологій у навчальний процес.

У зарубіжних дослідженнях (Т. Бут, М. Ейнскоу, С. Бургшталер) також акцентована увага на важливості індивідуального підходу до навчання студентів з інвалідністю, розвитку універсального дизайну в освіті та впровадженні цифрових технологій для покращення доступності освітнього контенту.

¹ Конвенція про права осіб з інвалідністю : від 13.12.2006 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71 (дата звернення: 02.04.2025).

У контексті Університету «Україна» адаптація навчальних дисциплін є важливим напрямом роботи, адже цей заклад є одним із лідерів у сфері інклюзивної освіти. Зокрема, розробляються спеціальні методичні рекомендації, адаптуються навчальні матеріали та запроваджуються інноваційні форми навчання, що відповідають потребам студентів із різними нозологіями / порушеннями [3].

Інклюзивне викладання – це викладання, яке є максимально корисним для широкого кола студентів із різними фізичними та психічними особливостями, різними навичками, ентузіазмом, культурним фоном, світоглядом. На думку Л. М. Шипіцької та І. Є. Котелянець, розуміти різноманіття студентів важливо, тому що викладачі повинні знати, з ким працюють. Оскільки здобувачі можуть класифікуватися за такими ознаками, як попередній рівень освіти, кваліфікація, навички, знання, освітній, життєвий, трудовий досвід, все це варто враховувати під час пошуку підходів до навчання [4].

Водночас, незважаючи на наявні здобутки у сфері інклюзивного навчання у закладах вищої освіти, актуальними залишаються низка питань, зокрема розроблення ефективних підходів до адаптації навчальних курсів «Загальна психологія» та «Практикум з психології» для студентів з інвалідністю, вдосконалення методичного супроводу та підвищення рівня готовності викладачів до роботи в умовах інклюзивного освітнього середовища.

Мета і завдання дослідження

Метою статті є аналіз і розробка адаптаційних підходів до викладання навчальних дисциплін «Загальна психологія» та «Практикум з психології» для студентів з інвалідністю на прикладі Університету «Україна» задля підвищення ефективності навчального процесу, забезпечення доступності та створення інклюзивного освітнього середовища.

Завданнями є:

- 1) теоретичний аналіз наукових підходів до адаптації освітнього середовища для студентів з інвалідністю;
- 2) дослідження особливостей викладання дисциплін «Загальна психологія» та «Практикум з психології» у контексті інклюзивної освіти;
- 3) визначення основних труднощів, з якими стикаються студенти з інвалідністю під час вивчення зазначених дисциплін;
- 4) розробка методичних рекомендацій щодо адаптації навчальних матеріалів, оцінювання знань та організації навчального процесу;
- 5) аналіз ефективності запропонованих адаптаційних заходів на основі отриманих емпіричних даних;
- 6) формування рекомендацій для викладачів щодо підвищення якості навчального процесу для студентів з особливими освітніми потребами.

Наукова новизна дослідження

Розроблено й обґрунтовано підходи до адаптації змісту, форм і методів викладання навчальних дисциплін «Загальна психологія» та «Практикум з психології» для студентів з інвалідністю в умовах інклюзивного освітнього середовища в закладах вищої освіти. Вперше на матеріалі діяльності Університету «Україна» проаналізовано практичні аспекти забезпечення доступності психологічної освіти для здобувачів з різними нозологіями, а також запропоновано ефективні адаптаційні рішення, орієнтовані на індивідуальні освітні потреби студентів.

Виклад основного матеріалу

З метою дослідження проблеми адаптації навчальних дисциплін «Загальна психологія» та «Практикум з психології» для студентів з інвалідністю на прикладі Університету «Україна» були використані такі методи наукового пізнання:

- теоретичні: аналіз та узагальнення наукової літератури – вивчення сучасних підходів до адаптації освітнього середовища для студентів з особливими освітніми потребами; систематизація та класифікація – виокремлення основних принципів адаптації дисциплін для студентів із різними видами інвалідності;

- емпіричні: анкетування студентів з інвалідністю – для виявлення труднощів у навчальному процесі та визначення рівня їхньої задоволеності адаптаційними заходами; опитування викладачів – для оцінки ефективності адаптованих методик викладання та їхнього впливу на засвоєння матеріалу студентами;

- методи математичної та статистичної обробки даних: кількісний та якісний аналіз результатів анкетування й опитування – для виявлення основних тенденцій та закономірностей у навчанні студентів з інвалідністю.

Адаптація навчальних дисциплін «Загальна психологія» та «Практикум з психології» для студентів з інвалідністю є важливим завданням сучасної інклюзивної освіти. Університет «Україна» вже багато років упроваджує інноваційні підходи до навчання осіб з особливими освітніми потребами, створюючи доступне освітнє середовище та використовуючи сучасні методики викладання¹.

Із метою дослідження зазначеної теми було проведено анкетування 30 студентів з інвалідністю першого курсу спеціальності «Психологія». Питання анкети були подані у гугл-формі та розміщені на

¹ Стратегія розвитку // Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»: сайт. URL: <https://uu.edu.ua/strategy> (дата звернення: 02.04.2025).

навчальній платформі Moodle в розділах дисциплін «Загальна психологія» та «Практикум з психології». Оскільки дисципліни є базовими для студентів першого курсу за спеціальністю «Психологія», виявлення труднощів у засвоєнні як теоретичного, так і практичного матеріалу вкрай важливо для подальшого професійного зростання студентів з інвалідністю.

Узагальнено представимо результати проведеного дослідження.

1. Труднощі щодо засвоєння навчального матеріалу

Результати свідчать, що студенти стикаються з різними труднощами під час вивчення дисциплін:

- проблеми з доступністю навчальних матеріалів – 10 %;
- складність сприйняття теоретичного матеріалу без додаткових пояснень – 47 %;
- обмеженість практичних занять, адаптованих до потреб студентів, – 13 %;
- відсутність індивідуального підходу під час оцінювання – 8 %.

2. Рівень задоволеності адаптаційними заходами

Оцінка заходів підтримки та адаптації освітнього процесу показала:

- задоволені рівнем адаптації – 45 %;
- частково задоволені (потребують додаткових заходів) – 50 %;
- незадоволені (наявні значні труднощі у навчанні) – 5 %.

3. Основні побажання студентів:

- додати більше аудіо- та відеоматеріалів (70 %);
- збільшити кількість консультацій із викладачами (55 %);
- запровадити тьюторський супровід (43 %).

Отже, аналіз анкетування свідчить, що попри наявні адаптаційні заходи, студенти з інвалідністю все ще стикаються із труднощами щодо засвоєння дисциплін.

Наступним етапом дослідження було проведення опитування серед 10 викладачів дисциплін «Загальна психологія» та «Практикум з психології» в Університеті «Україна». Дослідження спрямоване на оцінку ефективності адаптованих методик викладання та їхній вплив на засвоєння матеріалу студентами з інвалідністю.

Узагальнено представимо результати дослідження.

1. Використання адаптованих методик:

- використовують мультимедійні матеріали (аудіо-, відеолекції, презентації) – 80 %;
- застосовують спрощені пояснення та приклади, адаптовані до потреб студентів, – 70 %;
- використовують індивідуальний підхід у навчанні – 60 %;
- залучають студентів до інтерактивних методів навчання (групові дискусії, кейс-методи) – 50 %;

- забезпечують додаткові консультації для студентів з інвалідністю – 40 %.

2. Оцінка ефективності адаптованого викладання:

- вважають, що адаптовані методики допомагають студентам краще засвоювати матеріал – 65 %;
- помічають покращення у розумінні теми студентами після застосування спеціальних методів – 55 %;
- скаржаться на нестачу методичних матеріалів для викладання студентам з особливими освітніми потребами – 45 %.

3. Основні труднощі, з якими стикаються викладачі:

- відсутність достатньої кількості адаптованих підручників і матеріалів із зазначених дисциплін (60 %);
- обмежена кількість годин для додаткових консультацій, яка передбачена навчальним навантаженням (50 %);
- недостатність спеціальної педагогічної підготовки щодо роботи зі студентами з інвалідністю (40 %).

4. Пропозиції викладачів щодо покращення адаптації навчального процесу:

- внесення у план видання навчально-методичної літератури методичних рекомендацій для викладання зазначених дисциплін студентам з інвалідністю;
- збільшення кількості годин для дистанційних консультацій для груп зі студентами з інвалідністю;
- проведення тренінгів для викладачів щодо особливостей роботи зі студентами з інвалідністю із залученням фахівців у галузі спеціальної психології та корекційної педагогіки;
- збільшення годин для індивідуальної роботи зі студентами з інвалідністю.

Отже, опитування показало, що викладачі використовують різні адаптовані методики викладання, проте стикаються з певними труднощами, зокрема відсутністю методичних матеріалів та недостатньою кількістю годин, відведених на консультування студентів з інвалідністю. Більшість викладачів підтримують подальший розвиток адаптаційних заходів та пропонують удосконалення навчального процесу для студентів з інвалідністю.

Ураховуючи отримані результати, вбачаємо за потрібне впровадити у навчальний процес студентів з інвалідністю такі дієві рекомендації:

- розширити для студентів з інвалідністю доступ до навчальних матеріалів у різних форматах до кожної теми навчального курсу (текст, аудіо, відео);
- покращити супровід викладачів і запровадити додаткові консультації;

- оптимізувати систему оцінювання, враховуючи індивідуальні потреби студентів;

- посилити технічну підтримку навчального процесу та доступ до спеціального обладнання.

Розширимо рекомендації щодо викладання дисциплін психологічного блоку «Загальна психологія» та «Практикум з психології», враховуючи потреби та можливості студентів з інвалідністю першого курсу:

- особливості адаптації навчального процесу: чітка логічна структура – матеріал подавати блоками з підсумками й основними висновками; використання коротких текстових блоків – мінімізувати перевантаження інформацією; підкріплення матеріалу прикладами з життя – для легшого розуміння абстрактних понять. Для опрацювання академічного матеріалу доцільно застосовувати таку послідовність почергових кроків: запитання для стимулювання мислення студентів; ретельне пояснення навичок мислення та відпрацювання на практиці; ознайомлення з графічними організаторами, що унаочнюють перебіг думок; навчання студентів умінню ставити запитання вищого рівня;

- модифікація змісту дисциплін – додаткове пояснення складної термінології, використання мультимедійних засобів для полегшення сприйняття матеріалу (анімаційні презентації – для спрощення складних понять, відеолекції із субтитрами та мовою жестів – для студентів із порушенням слуху; віртуальні та доповнені реальності (VR/AR) – для наочного вивчення матеріалу); інтерактивних платформ (Coursera, Prometheus – адаптованих онлайн-курсів та Kahoot!, Quizizz – інтерактивних тестів та ігор для засвоєння знань). Серед методик, що використовуються для формування когнітивних стратегій: «розмірковування у групах», графічні організатори (схеми-павутинки, дерева сортування, ланцюжки послідовностей, кругові діаграми, матриці для категоризації тощо), «Знаємо – Хочемо дізнатись – Дізнались», мнемічні / ейдетичні прийоми тощо;

- спеціалізоване програмне забезпечення: екранні зчитувачі (NVDA, JAWS) – для студентів із порушенням зору; програми для голосового введення тексту (Dragon Naturally Speaking) – для студентів із порушенням моторики; програми для створення інтелект-карт (XMind, MindMeister) – для структуризації знань; адаптовані електронні підручники, тексти зі змінним розміром шрифту та кольором фону – для покращення читабельності; PDF із можливістю озвучення (Adobe Acrobat Reader, ClaroRead). Навчати людину з розладами мовлення слід за допомогою спеціальних методичних прийомів, зокрема: завдання ставте логічно й послідовно. Використовуйте слова, що позначають певну послідовність виконання дій, наприклад, «спочатку», «потім», «нарешті». Використовуйте наочність і письмові вказівки, щоб

підкріпити їхню усну подачу. Наголошуйте на ключових словах під час говоріння, особливо під час надання нової інформації. Ефективними стануть також попередні вказівки з акцентом на основних ідеях, що презентуватимуться пізніше. Використовуйте жести, що допомагають зробити усне мовлення зрозумілішим. Для привертання уваги змінюйте інтонацію й силу голосу. Перевіряйте, як студенти зрозуміли вас: ставте їм запитання або попросіть коротко переказати інформацію після того, як були зазначені ключові моменти;

– індивідуалізація навчального процесу – коригування темпу навчання, можливість обирати альтернативні способи виконання завдань, адаптація методів оцінювання (використання адаптованих тестів і завдань відповідно до можливостей студента, персоналізованих завдань, інтерактивних вправ, дискусій та групових обговорень, проєктів, презентацій тощо);

– гнучкий графік здачі контрольних та залікових робіт.

Висновки

Дослідження адаптації навчальних дисциплін «Загальна психологія» та «Практикум з психології» для студентів з інвалідністю на прикладі Університету «Україна» дало змогу визначити ключові виклики, з якими стикається зазначена категорія студентів і викладачі, залучені до навчального процесу, й оцінити ефективність адаптованих методик викладання.

Отже, дослідження показало, що сучасне освітнє середовище потребує вдосконалення інклюзивного підходу, що враховує різноманітні потреби студентів з інвалідністю та виклики сьогодення. Впровадження адаптованих методик викладання (використання мультимедійних засобів, гнучких форм контролю знань, індивідуалізованих завдань) позитивно впливає на навчальний процес.

Основними труднощами, з якими стикаються студенти, є обмежений доступ до навчальних матеріалів у зручному форматі та недостатня інтеграція цифрових технологій. Основними труднощами, з якими стикаються викладачі, є недостатня кількість годин для проведення консультацій.

Використання мультимедійних ресурсів (аудіокниги, інтерактивні платформи, адаптовані електронні підручники) значно покращує доступність навчальних матеріалів. Гнучкі методи оцінювання знань (індивідуальні консультації, тестування в різних форматах) сприяють об'єктивнішому оцінюванню рівня знань студентів.

Співпраця викладачів і студентів дає змогу краще адаптувати навчальний процес, хоча залишається потреба в додатковому навчанні викладачів методикам інклюзивної освіти.

Зазначене дослідження має подальші перспективи, а саме у напрямках: розширення можливостей дистанційного навчання для студентів

з інвалідністю, розробки спеціалізованих навчальних матеріалів та інтеграції сучасних цифрових технологій у викладання психологічних дисциплін, посилення психологічної підтримки студентів через консультаційні програми та групові тренінги.

Таким чином, адаптація навчальних дисциплін «Загальна психологія» та «Практикум з психології» сприяє підвищенню ефективності освіти студентів з інвалідністю, робить навчання доступним та комфортним для всіх категорій студентів.

Список бібліографічних посилань: 1. Сучасні засоби ІКТ підтримки інклюзивного навчання : навч. посіб. / А. В. Гета, В. М. Заїка, В. В. Коваленко та ін. ; за заг. ред. Ю. Г. Носенко. Полтава : ПУЕТ, 2018. 261 с. 2. Колупаєва А. А., Таранченко О. М. Інклюзія: покроково для педагогів : навч.-мет. посіб. Київ, 2023. 232 с. 3. Методичні рекомендації з організації освітнього процесу для осіб з інвалідністю в Університеті «Україна» / за заг. ред. В. І. Назаренка. Київ : Ун-т «Україна», 2021. 56 с. 4. Шипіцька Л. М., Котелянець І. Є. Інклюзивна освіта у вищій школі: досвід, проблеми, перспективи : монографія. Київ : Інтерсервіс, 2020. 132 с.

Надійшла до редколегії 06.04.2025

Прийнята до опублікування 15.05.2025

Kushchenko I. V., Matsiuk O. L. Adaptation of the Academic Disciplines “General Psychology” and “Psychology Workshop” for Students with Disabilities: A Case Study of the “Ukraine” University

This article is dedicated to the study of the problems and strategies for adapting the academic disciplines “General Psychology” and “Psychology Workshop” for students with disabilities, using the example of “Ukraine” University, a leading institution in the field of inclusive education.

The paper identifies existing barriers faced by these students, including limited accessibility of learning materials, difficulties in understanding theoretical concepts, and the inadequacy of adapted practical tasks and assessment methods.

Based on a survey of 30 first-year psychology students with disabilities and a poll of 10 instructors of the relevant disciplines, the effectiveness of current adaptation measures is analyzed, and areas requiring improvement are identified.

Students expressed a need for more diverse learning materials (audio, video), an increased number of consultations, and tutoring support. Instructors, while using various adapted teaching methods, emphasized the lack of specialized resources and insufficient time for individual student support.

Based on the data obtained, the article proposes practical recommendations for improving the educational process, including expanding access to materials in various formats, enhancing instructor support, optimizing the assessment system, and strengthening technical provision. Specific adaptations for teaching psychological disciplines are suggested, such as the

logical structuring of content, the use of multimedia, the application of specialized software, the individualization of learning, and flexible deadlines for tasks.

The study confirms the progress of “Ukraine” University in inclusive education but underscores the importance of further development and the implementation of individual adaptation strategies to ensure equal access and a comfortable learning environment for all students, which will ultimately increase the effectiveness of higher education for persons with disabilities.

Prospects for further research include expanding opportunities for distance learning, developing specialized educational materials, integrating digital technologies, and strengthening psychological support for students.

Keywords: inclusive education, adaptation of academic disciplines, students with disabilities, general psychology, psychology workshop, “Ukraine” University.

